

ŽELJEZNIČKA INFRASTRUKTURA »ISTARSKIH UGLJENOKOPA, RAŠA« (1945. – 1953.)

Siniša LAJNERT
Hrvatski državni arhiv
Zagreb, Marulićev trg 21

UDK 656.3:622.33>(497.5 Raša)“1945/1953“
Pregledni rad

Članak o željezničkoj infrastrukturi »Istarskih ugljenokopa, Raša« temelji se isključivo na proučavanju arhivskoga gradiva koje se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu. U članku je obuhvaćen period od završetka II. svjetskog rata pa sve do 1953. godine. Stvaranjem nove države transport je bio jedan od kritičnih problema u rudnicima pod rukovodstvom Ministarstva industrije i rudarstva Narodne Republike Hrvatske. U mjesecu kolovozu 1950. »Istarski ugljenokopi, Raša« imali su ukupno: 4 parne lokomotive, 12 benzinskih i dieselskih lokomotiva u jami, 11 električnih trolej lokomotiva u jami, 17 električnih trolej lokomotiva vani, 8 jamskih žičara i lančara, 2 vanjske žičare (osim visećih), 5150 vagoneta, 28 vagoneta prevrtača i 150 vagona prevrtača-istresača. Širina kolosijeka »Istarskih ugljenokopa, Raša« u jami i na površini bila je 630 mm.

Ključne riječi: »Istarski ugljenokopi, Raša«, rudarska željeznička infrastruktura, Generalna direkcija za ugalj NRH.

Keywords: »Istarski ugljenokopi – Istrian Coal Mines, Raša«, mining infrastructure, General Coal Direction of the People's Republic of Croatia.

Parole chiave: »Istarski ugljenokopi, Raša«, infrastruttura ferroviaria delle miniere, Direzione generale per il carbone della RPC (Repubblica Popolare Croata).

Uvod

Ovaj članak o željezničkoj infrastrukturi »Istarskih ugljenokopa, Raša« (1945. – 1953.) temelji se isključivo na proučavanju arhivskoga gradiva¹ koje se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu. Arhivski fondovi korišteni u ovome radu su: fond br. 365, Republički zavod za društveno planiranje Socijalističke Republike Hrvatske (1945. – 1990.) i fond br. 1160, Generalna direkcija za ugalj Narodne Republike Hrvatske – Zagreb (1948. – 1952.).

¹ Arhivsko su gradivo zapisi ili dokumenti koji su nastali djelovanjem pravnih ili fizičkih osoba u obavljanju njihove djelatnosti, a od trajnog su značenja za kulturu, povijest i druge znanosti, bez obzira na mjesto i vrijeme njihova nastanka, neovisno o obliku i tvarnom nosaču na kojem su sačuvani, vidi: Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, *Narodne novine. Službeni list Republike Hrvatske*, br. 105 (Zagreb, 9. X. 1997.).

Arhivsko gradivo Republičkog zavoda za društveno planiranje Socijalističke Republike Hrvatske preuzimano je u Hrvatski državni arhiv od 28. listopada 1965. do danas u desetak akvizicija bez ikakvih sadržajnih i vremenskih odrednica. Zadnjom najvećom akvizicijom u količini od oko 200 d/m formirana je osnovna struktura gradiva i inventar u obliku baze podataka, koji je iskoristio priručne kartoteke stvaratelja i omogućio pretraživanje po ekonomskim odrednicama, stvaratelju dokumenta, sadržaju i razdoblju. Ukupna količina preuzetoga gradiva iznosi 300 d/m.

Arhivsko gradivo Generalne direkcije za uglj Narodne Republike Hrvatske – Zagreb preuzeto je godine 2000. od Ministarstva financija Republike Hrvatske (br. akv. 14/2000), predajom po službenoj dužnosti. Ukupna količina preuzetoga gradiva iznosi 12 d/m.

Članak je napisan isključivo u skladu s arhivističkim uzancama. Poglavlje koje prikazuje kratki historijat »Istarskih ugljenokopa, Raša« usklađeno je s elementima Međunarodne arhivističke norme ISAAR (CPF).² Riječ je o suvremenoj arhivističkoj metodologiji za opis neke institucije (relevantna legislativa, izvorno gradivo i nazivlje, naziv institucije, vrijeme i mjesto njenog djelovanja, sjedište djelatnosti, pravni položaj, stvarna i teritorijalna nadležnost, svrha, funkcije, administrativni ustroj, hijerarhijske veze među institucijama kao i ostale značajne obavijesti).

Drugi, najznačajniji dio članka koji govori o željezničkoj infrastrukturi, u skladu s arhivističkom praksom kronološki navodi predmetne dokumente bez ulaženja u bilo kakve interpretacije i valorizacije, koje su ostavljene čitateljima. Naime, arhivisti kao informacijski stručnjaci nisu zaduženi za interpretaciju izvora, već samo za njihov prikaz, dok je valorizacija ostavljena čitateljima, odnosno korisnicima arhivskoga gradiva.

Članak obuhvaća vremenski period od završetka II. svjetskog rata pa sve do godine 1953., kada je proglašen »Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNJR) i saveznim organima vlasti«.³ Riječ je o periodu administrativnog socijalizma s jakom centralizacijom svih političkih, privrednih i društvenih funkcija, po uzoru na SSSR. S obzirom na činjenicu da je težište stavljeno na brzu industrijalizaciju zemlje, najveći administrativni aparat razvio se upravo na području privrede. Stvaranjem nove države transport je bio jedan od kritičnih problema u rudnicima pod rukovodstvom Ministarstva industrije i rudarstva Narodne Republike Hrvatske (NRH).

Na temelju Ugovora o miru s Italijom zaključenog 10. veljače 1947. u Parizu veliki dio Istre i Slovenskog Primorja priključen je Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Veći dio toga teritorija Istre s Rijekom priključen je Narodnoj Republici Hrvatskoj. Istra je

² *ISAAR (CPF), Međunarodna norma arhivističkoga normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji*, Priredilo Ad hoc Povjerenstvo za norme opisa, Pariz, Francuska, 15. – 20. studenoga 1995. (konačna verzija koju je odobrilo Međunarodno arhivsko vijeće, Zagreb, 1999., kao i *ISAAR (CPF), Međunarodni standard arhivističkoga normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe i za obitelji (Drugo izdanje)*, Međunarodno arhivsko vijeće, Sarajevo, 2004.

³ *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, br. 3 (Beograd, 14. I. 1953.).

tada bila siromašna, tehnički zaostala agrarna zemlja u kojoj je poljoprivredna proizvodnja iznosila 62,2% od ukupne proizvodnje, dok se svega 37,8% odnosilo na industriju.⁴

Ukratko o »Istarskim ugljenokopima, Raša«

Bivši vlasnik poduzeća »Istarskih ugljenokopa, Raša«, »Arsa Società Anonima Carbonifera«,⁵ bila je vlasnica rudnika Raša, Podlabin, Strmac, Pićan, Vremski Britof (Timav) i Sičovlje. Društvo je bilo registrirano 26. lipnja 1925. kod Trgovačkog pomorskog suda u Trstu (Tribunale Commerciale e marittimo, Trieste) u trgovačkom registru Sekcija B. Vol. IV. str. 118. Društveni kapital do 29. ožujka 1938. bio je 40,000.000 lira, kada je povećan na 64 milijuna lira. Potonja okolnost registrirana je 4. svibnja 1938. kod navedenog suda u registru pod br. 9275.

Društvo »Arsa« bilo je vlasnik samo industrijskih objekata na području labinskog bazena, dok je vlasnik stambenih obiteljskih zgrada, radničkih hotela i lokala, koji su bili sagrađeni u radničkim kolonijama Raša, Podlabin i Vinež, bilo društvo »Istituto fascista per le Case Popolari dell A.Ca.I.« sa sjedištem u Briviju (Como). Sjedište društva »Arsa« nalazilo se u Trstu (Via del Fontanole n. 1). Rudnik Vremski Britof (Timav) bio je od godine 1920. do 1925. vlasništvo gospodina Andreossija⁶ iz Udina, od godine 1925. do 1929. vlasništvo Guida Segrea iz Trsta, a od godine 1929. do 1945. vlasništvo »Arse«.

Krajem II. svjetskog rata, godine 1945., uzela je navedene rudnike i ostale dijelove imovine bivše »Arse« na upravljanje Vojna uprava Jugoslavenske armije (VUJA) za Istru, Rijeku i Slovensko primorje. Upravljanje navedenim rudnicima i ostalom imovinom društva »Arsa« povjereno je u svibnju 1945. Upravitelju ing. Dušanu Mladinoviću. On je razriješen dužnosti rješenjem VUJA br. 10/45. od 3. kolovoza 1945. te je istim rješenjem postavljen za upravitelja ing. Konte Vilibald.

Odlukom Oblasne uprave narodnih dobara za Istru u Labinu od 15. travnja 1946. (br. 2051/46.) stavljena je pod njezinu privremenu upravu sva imovina društva »Istituto fascista per le Case Popolari dell A.Ca.I.« Zaključkom Kotarskog narodnog suda u Labinu od 22. lipnja 1946. (br. I. 5/46., I. 3/46.) nad imovinom obaju društava, i »Arse« i »Istituta«, postavljen je privremenim upraviteljem dr. Janko Malić, tajnik Direkcije »Istarskih ugljenokopa, Raša«.

Rudnik Timav je odlukom Prezidija Narodne skupštine FNRJ od 28. studenoga 1946. (*Službeni list* br. 49) proglašen poduzećem republičkog značaja te je predan na upravljanje Ministarstvu industrije i rudarstva NR Slovenije. Rudnik Sečovlje je stupanjem *Ugovora*

⁴ Zakon Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede teritorija Istre i Rijeke priključenog Narodnoj Republici Hrvatskoj od 13. prosinca 1947., vidi: *Narodne novine. Službeni list Narodne Republike Hrvatske*, br. 111 (Zagreb, 17. XII. 1947.)

⁵ Poduzeće »Arsa« osnovano je godine 1920. kada je od »Trbovljanske premogokopne družbe« (TPD) preuzelo rudnik za ukupno 33,356.000. lira. Zbor dioničara »Arse« za poslovnu je godinu 1939. donio zaključak da se obavi fuzija sa »Società mineraria della Venezia Giulia, Roma«. Od godine 1943. do kraja II. svjetskog rata, poslovanjem »Arse« rukovodili su Nijemci, vidi: Hrvatski državni arhiv [dalje: HDA], HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje Socijalističke Republike Hrvatske (1945.-1990.) [dalje: RZDP], Istarski ugljenokopi, Raša, revalorizacija, inv. br. 1183 (1950.).

⁶ U izvornom dokumentu piše Josip Andreossi.

o miru s Italijom ostao na teritoriju Slobodnog teritorija Trsta (STT), pa je tako bio pod upravom Jugoslavenske armije (zona B) STT.⁷

Prema postojećim evidencijama koje je 29. prosinca 1947. direktor rudnika uputio Javnom tužilaštvu u Puli, postojali su sljedeći privatni vlasnici poduzeća »Arsa«:⁸

1. Dentico Di Fraso Conte Alberto (3.900 lira),
2. Ferrero ing. Alberto Torino (15.600 lira),
3. Ferrero Laura in Rovere Torino (15.600 lira),
4. Ferrero Ines in Pastorina Milano (15.600 lira),
5. Ferrero Marie Angela Torino (15.600 lira),
6. Frausin dott. Vittorio Trst (50 lira),
7. Marciani proff. dott. Aldo Trst (23.400 lira),
8. Polich ved. Carolina Trst (327.400 lira),
9. Navigacioni G.L. Premuda S.A. Trst (117.500 lira),
10. Prima sprematura triestina d'olio S.A. Trst (23.600 lira),
11. Porto industriale di Venecia (3.750.000 lira),
12. Ralli baronessa Penelope Trst (21.400 lira),
13. Spanguinetti dott. Luigi B. Genova (12.250 lira),
14. Sponza Pia Trst (12.500 lira).

Ukupno privatni kapital: 4,354.500 lira

Vlada FNRJ donijela je 2. siječnja 1948. rješenje⁹ o privrednom poduzeću »Istarski ugljenokopi, Raša« u Raši – Istra. Navedenim rješenjem, dioničko ugljenkopno društvo Raša, »Arsa società mineraria carbonifera p.a.«, koje je Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ od 9. studenoga 1947. proglašeno za poduzeće općedržavnog značaja, a koje je bilo djelomično na temelju *Ugovora o miru s Italijom*, kao vlasništvo Republike Italije, a djelomično na temelju *Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća* prešlo u vlasništvo države, nastavilo je svoj rad pod nazivom »Istarski rudnici Raša«. Sjedište ovog poduzeća bilo je u Raši – Istra. U sastav ovog poduzeća ulazili su rudnici: Raša, Podlabin, Plomin, Pićan i Strmac.¹⁰

Vlada FNRJ donijela je 31. prosinca 1948. rješenje kojim je državno privredno poduzeće općedržavnog značaja »Istarski ugljenokopi, Raša« u Raši, stavila pod administrativ-

⁷ HR-HDA-365, RZDP, Istarski ugljenokopi, Raša, revalorizacija, inv. br. 1183 (1950.).

⁸ *Isto*, Primopredajni zapisnik o preuzimanju Istarskih ugljenokopa, Raša, inv. br. 1298 (1949.).

⁹ »Istarski ugljenokopi, Raša« osnovani su rješenjem Vlade FNRJ IV. br. 7453/47. od 2. siječnja 1948. i br. 710/48. od 2. veljače 1948., vidi: HR-HDA-365, RZDP, Završni račun Istarskih ugljenokopa, Raša za 1958. godinu, inv. br. 8350.

¹⁰ HR-HDA-1160, Generalna direkcija za ugalj Narodne Republike Hrvatske – Zagreb (1948. – 1952.) [dalje: GeDU], Dosjei s podacima o rudnicima u nadležnosti, svežanj br. 45, fascikl: Raša, spis ur.br. 7453/47. i 710/48. (1947. – 1950.).

no-operativno rukovodstvo (AOR) Generalne direkcije uglja za NRH Ministarstva rudarstva FNRJ u Zagrebu.¹¹

Dana 7. veljače 1949. Generalna direkcija za ugalj Ministarstva rudarstva FNRJ propisala je *Pravila o organizaciji i poslovanju poduzeća Istarski ugljenokopi, Raša u Raši (Istra)*.¹² Poduzeće je bilo općedržavnog značaja. Državna imovina dana rudniku na rukovanje sastojala se iz:

1. osnovnih sredstava: zemljišta, zgrade, vanjska i jamska postrojenja, uređaji, inventar, itd.,

2. obrtnih sredstava: gotovi proizvodi, pomoćni i pogonski materijal, novac, papiri od vrijednosti, itd.

Predmet poslovanja poduzeća bila je proizvodnja i prodaja ugljena te organizacija i vođenje poslova koji su bili s radom poduzeća u neposrednoj vezi. Količinu ugljena koja se imala proizvesti, kao i kvalitetu ugljena, propisivala je Generalna direkcija za ugalj.

Prema obimu svoga poslovanja rudnik je bio podijeljen na sljedeće poslovne grane:

I. Pogonski sektor:

1) Jamski pogoni:

- a) Pogon jame Raša
- b) Pogon jame Podlabin
- c) Pogon jame Strmac
- d) Pogon jame Pićan

2) Vanjske sekcije:

- a) Prijevoz, separacija, utovar
- b) Građevinska-stambena
- c) Strojno-mehanička
- d) Elektro-tehnička
- e) Auto-prometna

3) Električne centrale:

- a) Električna sekcija Vlačka
- b) Električna centrala Strmac

4) Kemijski laboratorij

II. Planski sektor:

- 1) Plan proizvodnje
- 2) Plan kapitalne izgradnje

¹¹ *Isto*, Dosjei s podacima o rudnicima u nadležnosti, svežanj br. 45, fascikl: Siverić, spis ur.br. 11296/2/1948. (1947. – 1950.).

¹² *Isto*, Dosjei s podacima o rudnicima u nadležnosti, svežanj br. 45, fascikl: Raša, Pravila poduzeća Istarski ugljenokopi, Raša (1949.).

- 3) Financijski plan s planom cijena
- 4) Materijalna bilanca
- 5) Statistika
- III. Komercijalni sektor:
  - 1) Računovodstvo
    - a) Knjigovodstvo
    - b) Blagajna
    - c) Likvidatura
  - 2) Materijalna uprava:
    - a) Nabavni ured
    - b) Magazin
    - c) Ured inventara
  - 3) Prodajni odsjek
- IV. Kadrovski sektor:
  - 1) Odsjek za kadrove
  - 2) Odsjek za školstvo
  - 3) Personalni odsjek
- V. Sekretarijat:
  - 1) Ekonomat
  - 2) Protokol
- VI. Pravna služba
- VII. Operativna evidencija
- VIII. Služba radničkog snabdijevanja
- IX. Poljoprivredno dobro

Primopredaja »Istarskih ugljenokopa, Raša« od Ministarstva rudarstva FNRJ u Beogradu na Generalnu direkciju ugljena za NRH u Zagrebu obavljena je u vremenu od 27. svibnja do 1. lipnja 1949. Pod upravom »Istarskih ugljenokopa« nalazila su se četiri rudnika, i to: Raša, Podlabin, Strmac i Pićan.¹³

U svezi s Uredbom o ukidanju generalnih direkcija uglja za NR Srbiju, Hrvatsku, Sloveniju i Bosnu i Hercegovinu, a na prijedlog ministra-predsjednika Komiteta za ugalj Vlade FNRJ, Vlada FNRJ u Beogradu donijela je 23. veljače 1950. *Rješenje o predaji rudarskih preduzeća opštedržavnog značaja Vladi NR Hrvatske*. Navedenim rješenjem državno privredno poduzeće općedržavnog značaja »Istarski rudnici uglja, Raša« predano je Vladi Narodne Republike Hrvatske sa svim osnovnim i normiranim obrtnim sredstvima. Generalna direkcija uglja za NRH Ministarstva rudarstva FNRJ razdužila se za cjelokupni

¹³ HR-HDA-365, RZDP, Primopredajni zapisnik o preuzimanju Istarskih ugljenokopa, Raša, inv. br. 1298 (1949.).

iznos godišnjeg planskog zaduženja za koji se zadužio novi administrativno-operativni rukovodilac ovih poduzeća koji je odredila Vlada NRH.¹⁴

Rješenjem Vlade NRH o određivanju administrativno-operativnog rukovodstva rudarskim poduzećima od 19. lipnja 1950., »Istarskim rudnicima uglja, Raša« određena je za administrativno-operativnog rukovodioca Generalna direkcija za ugalj Vlade NRH u Zagrebu.¹⁵

Registracija »Istarskih ugljenokopa, Raša« provedena je u privrednom registru Okružnog privrednog suda u Rijeci, o čemu je izdano rješenje pod br. Fi-265/54. »Istarski ugljenokopi, Raša« predani su s danom 1. siječnja 1953. u nadležnost bivšeg Narodnog odbora Kotara Labin.¹⁶

Željeznička infrastruktura »Istarskih ugljenokopa, Raša«

Prema popisu aktive »Istarskih ugljenokopa, Raša« od 31. prosinca 1946., od željezničke infrastrukture poduzeće je imalo: kolosijeka industrijske željeznice Raša, spuštaljku kod Vlaške i lokomotive i vagonete Raša.¹⁷

Predsjedništvo Prezidijuma Sabora Narodne Republike Hrvatske proglasilo je 13. prosinca 1947. Zakon Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede teritorija Istre i Rijeke priključenog Narodnoj Republici Hrvatskoj. Jedan od osnovnih zadataka Petogodišnjeg plana bila je izgradnja pruge Pazin-rudnik Raša-Rijeka (Matulje).¹⁸

Poduzeće »Istarski ugljenokopi, Raša« poslalo je 26. veljače 1949. Generalnoj direkciji ugljena za NRH podatke za tipizaciju kolosijeka, i to: širina kolosijeka u jami i na površini bila je 630 mm. Težina tračnica za promet električnom lokomotivom bila je 18 – 24 kg. Težina tračnica za ručni promet i promet vitlovima bila je 9 – 12 kg. Dužina kolosijeka za promet električnom lokomotivom na površini bila je oko 18 km. Dužina kolosijeka za promet električnom lokomotivom u jami bila je oko 20 km. Dužina kolosijeka za promet ručni, vitlovima i dieselskim lokomotivama u jami bila je oko 60 km.¹⁹

Dana 14. svibnja 1949. »Istarski ugljenokopi, Raša« poslali su Birou za unapređenje proizvodnje Ministarstva rudarstva FNRJ u Beogradu podatke o svojim jamskim kolicima. U svome inventaru imali su 4400 jamskih kolica, od čega 4150 potpuno ispravnih. Širina kolosijeka iznosila je 630 mm.²⁰

¹⁴ HR-HDA-1160, GeDU, Dosjei sa podacima o rudnicima u nadležnosti, svežanj br. 45, fascikl br. 26, Ivanečki rudnici, spis br. 734/50/2 (1947. – 1950.)

¹⁵ *Isto*, Dosjei s podacima o rudnicima u nadležnosti, svežanj br. 45, fascikl: Registracija (1947. – 1950.). Vidi također i HR-HDA-279, Predsjedništvo Vlade Narodne Republike Hrvatske – Zagreb (1945. – 1953.), spis ur.br. 8410/1950., kut. br. 204.

¹⁶ HR-HDA-365, RZDP, Završni račun Istarskih ugljenokopa, Raša za 1958. godinu, inv. br. 8350.

¹⁷ *Isto*, Istarski ugljenokopi, Raša, revalorizacija, inv. br. 1183 (1950.).

¹⁸ *Narodne novine. Službeni list Narodne Republike Hrvatske* br. 111 (Zagreb, 17. XII. 1947.).

¹⁹ HR-HDA-365, RZDP, Generalna direkcija za ugljen NRH, inv. br. 937, spis ur.br. 5317/49.

²⁰ *Isto*, Generalna direkcija ugljena Ministarstva rudarstva FNRJ, Podaci za tipizaciju jamskih vagoneta, inv. br. 938 (1949.).

U Rudniku Raša u svrhu eksploatacije služila su dva prekopa dužine 1200 metara na koti +38, koja je odgovarala koti IX. horizonta. Na kraju otkopa bila su izrađena dva okna do XVI. horizonta (1 – 248 metara). Eksploatacija se vršila u trima sekcijama, i to: 11, 12 i 20. Jamski prijevoz i izvoz: ispod otkopa i od pripremnih radilišta prevozilo se ručno do prosječno 100 metara dužine. Od zbirnih mjesta (u prekopima) vozilo se vitlovima sve do podnožja niskopa. Od vrha niskopa prema dolje obavljao se prijevoz po XIV. i XVI. horizontu pomoću električnih lokomotiva. Na XVII. međuhorizontu u smjernoj pruzi služila je za prijevoz dieselska lokomotiva koju su po projektu trebali zamijeniti vitlovi. Prijevoz do okna i na samom oknu bio je mehaniziran na svim izvoznim horizontima.

U Rudniku Podlabin u svrhu njegove eksploatacije izrađeno je okno s površine do XX. horizonta, kota 350. Od okna bili su razvijeni horizonti u krednom krečnjaku iz kojih se prekopima ulazilo u ugljene slojeve. Eksploatacija se vršila u sekcijama 3, 4 i 63. Otvaranje se obavljalo na XX. horizontu u pravcu juga gdje su sukcesivno otvarana nova polja između XX. i XVIII. horizonta. Jamski prijevoz i izvoz bio je koncentriran na XVI. i XX. horizontu jer ostali horizonti nisu imali otpremljeno navozište. Dovoz na okno na tim horizontima odrađivao se električnom lokomotivom, a na XVIII. horizontu do pod niskope s dieselskom lokomotivom.

Rad u Rudniku Strmac bio je obustavljen 10. ožujka 1949. zbog toga da bi se radna snaga bolje iskoristila u drugim jamama. Bilo je planirano da se s radom ponovo započne u srpnju ukoliko bi bilo raspoložive radne snage. Prijevoz ugljena išao je hodnikom na koti +50 koji je izlazio kod Krapnja.

Rudnik Pićan nalazio se u fazi istraživanja i otvaranja. Radovi su obavljani na IV. horizontu. U izvješću o primopredaji rudnika od 4. lipnja 1949., skrenuta je pozornost nadležnima da se što prije dovrši gradnja pruge Pićan – Štalije, odnosno Pićan – Lupoglav.

Prijevoz od jame do separacije: od Raše, Podlabina i Strmca ugljen je prevožen industrijskom željeznicom do separacije. Iz Pićna se ugljen prevezio kamionima do Strmca, a odatle rudničkom željeznicom.

Vozni park: postojećim voznim parkom (jamskim vagonetima i 10 lokomotiva) prijevoz ugljena od jama do separacije svladavan je bez poteškoća, čak su jamska kolica bila nedovoljno iskorištena.²¹

Prema popisu strojeva i uređaja »Istarskih ugljenokopa, Raša« iz 1949., stanje lokomotiva u pogonu Podlabin bilo je sljedeće:²²

1 lokomotiva, marke Orenstein Koppel, starost: 12 godina, 2300 kg, 12,5 KS, vrsta pogona: plinsko ulje, služila je za prijevoz praznih vagona,

2 lokomotive, marke Orenstein Koppel, starost: 12 godina, 2300 kg, 12,5 KS, vrsta pogona: plinsko ulje, služile su za prijevoz (rezerva),

²¹ Isto, Primopredajni zapisnik o preuzimanju Istarskih ugljenokopa, Raša, inv. br. 1298 (1949).

²² Isto, Istarski ugljenokopi, Raša, pogon Podlabin, Popis kapaciteta, NRH, Popis mašina, postrojenja i uređaja po granama djelatnosti, fazama rada, odnosno odjeljenjima koje je izradila Generalna direkcija za ugalj NRH Ministarstva rudarstva FNRJ, Tabela 1, inv. br. 1277 (1949).

3 lokomotive, marke Orenstein Koppel, starost: 12 godina, 4500 kg, 20 KS, vrsta pogona: plinsko ulje, služile su za prijevoz ugljena,

2 lokomotive, marke Orenstein Koppel, starost: 12 godina, 4500 kg, 20 KS, vrsta pogona: plinsko ulje, služile su za prijevoz (rezerva),

1 lokomotiva, marke Siemens, starost: 12 godina, 10 tona, 37 KS, vrsta pogona: električni, 550 V, 53 A, 19 KW, služila je za prijevoz ugljena i zasipa,

1 lokomotiva, marke Siemens, starost: 12 godina, 10 tona, 37 KS, vrsta pogona: električni, 550 V, 53 A, 19 KW, služila je za prijevoz (rezerva),

1 lokomotiva, marke Siemens, starost: 12 godina, 8 tona, 25 KS, vrsta pogona: električni, 550 V, 41 A, 19 KW, služila je za prijevoz ugljena i zasipa (rezerva),

1 lokomotiva, marke Metroliten, starost: 0,5 godina, 6 tona, vrsta pogona: električni, 550 V, služila je za prijevoz ugljena i

1 lokomotiva, marke Metroliten, starost: 0,5 godina, 6 tona, vrsta pogona: električni, 550 V, služila je za prijevoz ugljena (rezerva).

Prema izvješću »Istarskih ugljenokopa, Raša« o stanju i korištenju mehanizacije za mjesec veljaču 1950., stanje je bilo sljedeće:²³

1. lokomotive parne: ukupno 4 komada, od toga 3 ispravne,
2. lokomotive benzinske i diesel u jami: ukupno 12 komada, od toga 8 ispravnih,
3. električne trolej lokomotive u jami: ukupno 10 komada, od toga 7 ispravnih,
4. električne trolej lokomotive vani: ukupno 18 komada (ispravnih),
5. vagoneti: ukupno 4480 komada, od toga 4040 ispravnih,
6. vagoneti prevrtači: ukupno 25 komada, od toga 10 ispravnih,
7. vagoni prevrtači-istresači: ukupno 150 komada, od toga 85 ispravnih.

Idejni projekt industrijskog kolosijeka od stanice Štalije do separacije rudnika Raša (širina kolosijeka 1435 mm) odobren je 6. listopada 1949. rješenjem Komisije za reviziju idejnih projekata Savezne planske komisije. Na svojoj sjednici od 9. kolovoza 1950. Komisija za reviziju glavnih projekata Ministarstva željeznica FNRJ u Beogradu odobrila je s nekim primjedbama glavni projekt navedenog industrijskog kolosijeka. Investitor navedenog projekta bila je Generalna direkcija uglja NRH u Zagrebu. U navedenom elaboratu nalazi se i popis sredstava jamskog transporta »Istarskih ugljenokopa, Raša«, i to:²⁴

jamski vagoneti: težine 650 kg, dužine 1700 mm, širine 942 mm, visine 1172,5 mm, kapaciteta 1100 cm³ za kolosijek 630 mm,

lokomotiva: tip Nz 11145, marke Orenstein&Koppel, pogon na naftu, 16 KS, težine 2500 kg, za kolosijek 630 mm,

²³ Isto, Stanje i korištenje mehanizacije NRH, Generalna direkcija za ugalj NRH, Mjesečni izvještaj o stanju i korištenju mehanizacije za I. – XII. mjesec 1950. – zbirni i po poduzećima, inv. br. 1491 (1950.).

²⁴ Isto, Istarski ugljenokopi, Raša, Glavni projekt industrijskog kolosijeka stanice Štalije do separacije Raša, inv. br. 1158.

lokomotiva: tip Nz 2359, Db-4310, marke SS, električni pogon, 2x26,5 KW, 550 V, istosmjerna struja, težine 7500 kg, s dva motora kontrolerom i otpornicima za kolosijek 630 mm,

lokomotiva: tip Serial, marke Metropolitan, Wickers, Mechester, električni pogon, težine 5000 kg, s dva motora kontrolerom i otpornicima prerađene za kolosijek 630 mm.

Prema izvješću »Istarskih ugljenokopa, Raša« o stanju i korištenju mehanizacije za mjesec kolovoz 1950., stanje je bilo sljedeće:²⁵

1. lokomotive parne: ukupno 4 komada, od toga 2 ispravne,
2. lokomotive benzinske i diesel u jami: ukupno 12 komada, od toga 11 ispravnih,
3. električne trolej lokomotive u jami: ukupno 11 komada, od toga 9 ispravnih,
4. električne trolej lokomotive vani: ukupno 17 komada, od toga 13 ispravnih,
5. jamske žičare i lančare: ukupno 8 komada (ispravnih),
6. vanjske žičare (osim visećih): ukupno 2 komada (ispravnih),
7. vagoneti: ukupno 5150 komada, od toga 4420 ispravnih,
8. vagoneti prevrtači: ukupno 28 komada, od toga 9 ispravnih,
9. vagoni prevrtači-istresači: ukupno 150 komada, od toga 75 ispravnih.

Uvidom u odgovor Generalne direkcije za ugalj NRH na izvještaj »Istarskih ugljenokopa, Raša«²⁶ za siječanj 1951. od 5. ožujka 1951., vidljivo je da je navedeni ugljenokop imao:²⁷

4 parne lokomotive (Generalna direkcija za ugalj za četvrtu lokomotivu nije imala strojnu karticu),

12 dieselskih lokomotiva u jami (Generalna direkcija za ugalj imala je 13 strojnih kartica za dieselske lokomotive),

28 el. trolej lokomotiva (Generalna direkcija za ugalj imala je samo 9 strojnih kartica za el. lokomotive),

u prosincu 1950.: 8 jamskih žičara, a u siječnju 1951. samo 3 (Generalna direkcija za ugalj imala je samo 3 strojne kartice za jamske lančare),

150 vagona i vagoneta (Generalna direkcija za ugalj nije bila sigurna ima li 146 ili 150 vagona).

²⁵ Isto, Stanje i korištenje mehanizacije NRH, Generalna direkcija za ugalj NRH, Mjesečni izvještaj o stanju i korištenju mehanizacije za I. – XII. mjesec 1950. – zbirni i po poduzećima, inv. br. 1491 (1947. – 1950.).

²⁶ U dopisu »Istarskih ugljenokopa, Raša« koji je 26. ožujka 1951. primila Generalna direkcija za ugalj NRH na temu rezervnih dijelova za lokomotive, razvidno je da je Raša imala lokomotive tipa Brown-Boveri i Siemens, vidi: HR-HDA-1160, GeDU, svežanj br. 19, spis ur.br. 5141/1951.

²⁷ Isto, svežanj br. 18, spis ur.br. 4110/1951.

Zaključak

Sačuvano arhivsko gradivo koje govori o željezničkoj infrastrukturi »Istarskih ugljenokopa, Raša« u periodu od 1945. do 1953. izuzetno je obimno i vrlo dobro sačuvano. Jedan je od razloga onodobna stroga centralizacija privrednih funkcija, tako da se svi potrebni predmetni podaci mogu pronaći u arhivskom gradivu ondašnjih tijela uprave, kao npr. Generalne direkcije za ugalj Narodne Republike Hrvatske – Zagreb. U posljednje je vrijeme u Hrvatskom državnom arhivu u fazi sređivanja još jedan arhivski fond koji sadrži pravu riznicu podataka o razvoju socijalističke privrede, a to je fond *Republički zavod za društveno planiranje Socijalističke Republike Hrvatske*. Između mnogih vrijednih podataka, taj fond sadrži čak i detaljne, analitičke popise cjelokupnog inventara svih relevantnih privrednih poduzeća u Hrvatskoj. Kao što je vidljivo u ovom članku, Fond sadrži detaljne inventarne popise željezničke infrastrukture »Istarskih ugljenokopa, Raša«.

Jedno od nedostataka željezničke infrastrukture »Istarskih ugljenokopa, Raša« bilo je nadasve njezino loše stanje, odnosno neispravnost, koja je rješavana najčešće popravkom u vlastitoj režiji. Poduzeća su se snalazila na taj način da su željezničku infrastrukturu posuđivala ili prenosili jedni drugima, uglavnom besplatno. Zbog toga je broj lokomotiva i vagoneta varirao iz mjeseca u mjesec.

SAŽETAK

Željeznička infrastruktura »Istarskih ugljenokopa, Raša« (1945. – 1953.)

Članak o željezničkoj infrastrukturi »Istarskih ugljenokopa, Raša« temelji se isključivo na proučavanju arhivskoga gradiva koje se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu. U članku je obuhvaćen period od završetka II. svjetskog rata, pa sve do godine 1953., kada je proglašen »Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti«. Riječ je o periodu administrativnog socijalizma s jakom centralizacijom svih političkih, privrednih i društvenih funkcija, po uzoru na SSSR. S obzirom na činjenicu da je težište stavljeno na brzu industrijalizaciju zemlje, najveći administrativni aparat razvio se upravo na području privrede. Stvaranjem nove države, transport je bio jedan od kritičnih problema u rudnicima pod rukovodstvom Ministarstva industrije i rudarstva Narodne Republike Hrvatske. Bivši vlasnik poduzeća »Istarskih ugljenokopa, Raša«, »Arsa Società Anonima Carbonifera«, bila je vlasnica rudnika Raša, Podlabin, Strmac, Pićan, Vremski Britof (Timav) i Sečovlje. Društvo je bilo registrirano 26. lipnja 1925. kod Trgovačkog pomorskog suda u Trstu (Tribunale Commerciale e marittimo, Trieste). Krajem II. svjetskog rata, godine 1945., uzela je navedene rudnike i ostale dijelove imovine bivše »Arse« na upravljanje Vojna uprava Jugoslavenske armije (VUJA) za Istru, Rijeku i Slovensko primorje. Vlada FNRJ donijela je 2. siječnja 1948. rješenje o privrednom poduzeću »Istarski ugljenokopi, Raša« u Raši – Istra. Navedenim rješenjem, dioničko ugljenokopno društvo Raša, »Arsa società mineraria carbonifera p.a.«, koje je Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ od 9. studenoga 1947. proglašeno za poduzeće općedržavnog značaja, a koje je bilo djelomično na temelju *Ugovora o miru s Italijom*, kao vlasništvo Republike Italije, a djelomično na temelju *Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća* prešlo u vlasništvo države, nastavilo je svoj rad pod nazivom »Istarski rudnici, Raša«. Sjedište ovog poduzeća bilo je u Raši – Istra. U sastav ovog poduzeća ulazili su rudnici: Raša, Podlabin, Plomin, Pićan i Strmac. Primopredaja »Istarskih ugljenokopa, Raša« od Ministarstva rudarstva FNRJ u Beogradu na Generalnu direkciju ugljena za NRH u Zagrebu obavljena je u vremenu od 27. svibnja do 1. lipnja 1949. »Istarski ugljenokopi, Raša« predani su s danom 1. siječnja 1953. u nadležnost Narodnog odbora Kotara Labin. U mjesecu kolovozu 1950. »Istarski ugljenokopi, Raša« imali su ukupno: 4 parne lokomotive, 12 benzinskih i dieselskih lokomotiva u jami, 11 električnih trolej lokomotiva u jami, 17 električnih trolej lokomotiva vani, 8 jamskih žičara i lančara, 2 vanjske žičare (osim visećih), 5150 vagoneta, 28 vagoneta prevrtača i 150 vagona prevrtača-istresača. Širina kolosijeka »Istarskih ugljenokopa, Raša« u jami i na površini bila je 630 mm.

SUMMARY

Railway Infrastructure of the »Istarski ugljenokopi – Istrian Coal Mines, Raša« (1945 – 1953)

The article on the railway infrastructure of the »Istarski ugljenokopi – Istrian Coal Mines, Raša« is founded exclusively on the study of the archives kept by the Croatian State Archives. The article comprises the period from the end of World War II until 1953, when the »Constitutional Act on the basis of social and political organisation of the Federative People's Republic of Yugoslavia (FPRY) and federal government bodies« was proclaimed. The period was characterized by strong centralization of political, economic and social functions, following the example of the USSR. Considering the fact that the focus was put on fast industrialization of the country, the largest administrative apparatus was developed in the economic sector. With the creation of the new state, transport was one of the crucial problems in the mines managed by the Ministry of Industry and Mining of the People's Republic of Croatia. The former owner of the company »Istarski ugljenokopi – Istrian Coal Mines, Raša«, »Arsa Società Anonima Carbonifera« was also the owner of the mines of Raša, Podlabin, Strmac, Pićan, Vremski Britof (Timav) and Sečovlje. The company was registered on 26 June 1925 with the Commercial and Maritime Court of Trieste (Tribunale Commerciale e marittimo, Trieste). At the end of World War II, in 1945, the mines and other parts of the assets of the former »Arsa« were taken over for management by the Military Administration of the Yugoslav Army (VUJA) for Istria, Rijeka and Slovene Littoral. The Government of the Federative People's Republic of Yugoslavia adopted on 2 January 1948 the Decision in relation to the company »Istarski ugljenokopi – Istrian Coal Mines, Raša« at Raša, Istria. Pursuant to this Decision the joint stock mining company »Arsa società mineraria carbonifera p.a.«, which following the Decree of the Presidium of the FPRY of 9 November 1947 had been proclaimed a company of general state significance, and which had become the property of the State partly on the basis of the *Peace Agreement with Italy* as property of the Italian republic, and partly on the basis of the *Nationalization of Private Companies Act*, continued work under the name »Istarski rudnici, Raša« – »Istrian Mines, Raša«. The company seat was at Raša, in Istria. The company incorporated the mines at: Raša, Podlabin, Plomin, Pićan and Strmac. The handover of the »Istrian Coal Mines, Raša« from the Ministry of Mining of the FPRY in Belgrade to the General Coal Direction in Zagreb took place between 27 May and 1 June 1949. »Istrian Coal Mines, Raša« came under the jurisdiction of the People's Committee of the Labin District on 1 January 1953. In August 1950 the »Istrian Coal Mines, Raša« had: 4 steam locomotives, 12 petrol and diesel locomotives in the shaft, 11 electrical trolley locomotives in the shaft, 17 electrical trolley locomotives outside, 8 shaft cablecars, 2 outside cable cars, 5150 coal trucks, 28 topple coal trucks and 150 topple-unloading coal trucks. The width of the gauge at the »Istrian Coal Mines, Raša« in the shaft and on surface was 630 mm.

RIASSUNTO

Infrastruttura ferroviaria di »Istarski ugljenokopi, Raša« (1945-1953)

L'articolo sull'infrastruttura ferroviaria di »Istarski ugljenokopi, Raša« è basato esclusivamente sullo studio del materiale archivistico che si trova nell'Archivio di Stato della Croazia. Nell'articolo è compreso il periodo dalla fine della II guerra mondiale fino all'anno 1953 quando fu proclamata la »Legge costituzionale sulle basi dell'ordinamento sociale e politico della Repubblica Federativa Popolare di Jugoslavia e sugli organismi del governo«. Si tratta del periodo del socialismo amministrativo con una forte centralizzazione di tutte le funzioni politiche, economiche e sociali, secondo il modello della SSSR. Tenendo in considerazione il fatto che tutto era puntato su una veloce industrializzazione del paese, il maggior apparato amministrativo si è sviluppato proprio nell'ambito dell'economia. Con la nascita di uno stato nuovo, il trasporto era uno dei problemi critici nelle miniere sotto l'amministrazione del Ministero dell'industria e dell'industria mineraria della Repubblica Popolare di Croazia. L'ex proprietario dell'impresa »Istarski ugljenokopi, Raša«, »Arsa Società Anonima Carbonifera«, era proprietario delle miniere di Arsa, Piedalbona, Stermazio, Pedena, Vremski Britof (Timav) e Sečovlje. La Società fu registrata il 26 giugno del 1925 presso il Tribunale Commerciale e Marittimo di Trieste. Verso la fine della II guerra mondiale, nel 1945, le miniere nominate e gli altri beni della ex »Arsa« passarono sotto la direzione dell'Amministrazione Militare dell'Armata Jugoslava (AMAJ) per l'Istria, Fiume e Litorale Sloveno. Il Governo della RFPJ emanò il 2 gennaio del 1948 la delibera sull'impresa »Istarski ugljenokopi, Raša« a Raša (Arsa) in Istria. Con la citata delibera, la società azionistica mineraria carbonifera Raša, »Arsa società mineraria carbonifera p.a«, che con il Decreto della Presidenza dell'Assemblea Popolare della RFPJ del 9 novembre 1947 fu proclamata l'impresa di generale importanza statale che, in parte era basato sul Contratto di pace con l'Italia, come proprietà della Repubblica d'Italia, e in parte in base alla Legge sulla nazionalizzazione delle imprese economiche private passò alla proprietà di stato, continuò la propria attività sotto il nome »Istarski rudnici, Raša«. La sede dell'impresa era a Raša (Arsa) – Istria. Passarono sotto l'impresa le miniere: Arsa, Piedalbona, Fianona, Pedena e Stermazio. La consegna di »Istarski ugljenokopi, Raša« da parte del Ministero dell'industria mineraria della RFPJ a Belgrado alla Direzione generale del carbone per la RPC a Zagabria fu realizzata nel periodo dal 27 maggio al 1° giugno del 1949. L'impresa »Istarski ugljenokopi, Raša« fu consegnata il giorno del 1° gennaio 1953 alla competenza del Comitato Popolare del Distretto di Albona. Nell'agosto del 1950 »Istarski ugljenokopi, Raša« aveva complessivamente: 4 locomotive a vapore, 12 locomotive a benzina e diesel nella cava, 11 locomotive di trazione elettrica nella cava, 17 locomotive di trazione elettrica fuori, 8 funivie e conduttori di catene di cava, 2 funivie esterne (oltre alle pendenti), 5150 vagonetti, 28 vagonetti ribaltatori e 150 vagoni ribaltatori e versatori. La larghezza del binario di »Istarski ugljenokopi, Raša« nella cava e sulla superficie era di 630 mm.